

átvétele tekintetéből felírás fog intézteni az illető miniszteriumokhoz, hogy e tárgyban a törvényhozás elébe törvényjavaslatot terjesszenek be. Hasonlóan felterjesztés fog intézteni az illető miniszteriumhoz a postakezelésre nézve kiadott rendeletről vonatkozólag.

A műveltség hatalmassá tesz.

— Elmefuttatás. —
Marosszéki töl.

Egy futó pillantás, el a messziség, az évezredek homályos labirintjébe, az egyes, tizes, a száz, az ezred évek előtti ember állapotára, s a mind inkább-inkább fejlődést lépten-nyomon kísérve, igazolja ez ép oly szép, mint igaz, bölcs mondat nagyszerűségét, valódiságát.

Mikor, hogy állott elé az emberiség? Oly kérdés, melyre a mai, mondhatom előre haladott, művelt kor is, csak gyenge ide-oda kapkodó, hiányos feleletet adni is alig képes. Míg e véges erőnkkel sokkal nagyobb, fontosabb, hatalmasabb, azt tulszárnyaló, titokteljes kérdés kutatásával foglalkoznánk, vágjunk be egy helyre, kezdettlől egy sem ismerve, s végül ezt kezdettlől; kísérjük innen kezdve lépten-nyomon a műveltség adta hatalmasság tökélyesbülése általi haladást.

Mikor, hogy s miként éltek első őseink évek talán milliói előtt: nem tudva, mi az embert, csak mint már embert ismerve, e nem kezdett, de általunk kezdettlől vett korban, az ember vad, miveletlen, s csaknem az állatokkal azonos, nagyon kevés műveltsége is, csak a természet által — önként kiérdemeltentől adott volt.

Mint ilyen a magányt kereste, vagy lett legyen érintkezések és találkozások, az a gondolkodás, a beszélő tehetőség gyarlósága miatt: ösztönösül cél s eredmény nélküli, hiába való volt.

Lassacskán aztán, a mit a kor, idő és ész előre, előbbre haladott, a természet adta ész, a tapasztalás által élesbülve, a társaság eszméjét táplálta, mert tudta, a tapasztalás által megta, a tapasztalás, hogy ebben hasznos előnye van.

Egy állat támadta például meg, s észbe jutott: ha most ez vagy amaz itt lenne, ha együtt volnánk, ugy nem kellene remegnem, félnem, — szembe szállnék: letipraúm, megsemmisíteném azt . . . !

Igy, ilyen formán valahogy fogamzott a műveltség alapköve: a társaság, a társadalom eszméje meg; mely mindég szélesebb körben terjedve, később cél s eredménnyel összekapcsolta, üdvössé a műveltség főrugójává vált.

Ugyanis már több nemcsak a védelem, a külső támasz erősbült általa, de ki-ki saját tapasztalásait másikkal elmondva, mint egy megnyújtotta életét ez által, hogy a mit egy az évek hosszú során ha tapasztalt volna, ez és az mindenki külön-külön, egyik ez, másik amaz ügyre vonatkozólag, azt most, mindonik saját tapasztalását előadva, egy egészszé tömörítette a szétzilált hiányos egyesekből össze.

Később az egész mint egész fejlődött s így mind inkább-inkább tökéletesedve, egyik vagy másik, végre az egész már inkább védhette magát: es eltt gondolt ki, s szellemi műveltségi ereje által felül emelkedett: hatalmasabb lett a testi erőt tiszteerve bíró, de szellemi erőt nélkülöző állatoknál.

Az ember tehát, ime felül emelkedett egy sokkal nagyobb testi erővel bíró állat-csoport, de mert ember volt, s mint embernek a „mindig előre, előbbre törés” volt ösztönös, de ész sugalta tulajdona: vágy támadt benne, felül mulni társait, erőt, hatalmat gyakorolni azok felett.

Vágy támadt azok fejevé lenni, azoknak parancsolni tudni.

Vágy támadt, s mert nem csak óhajtott, de azon is volt, hogy ki érdemelje azt: kitűnni, magát szükségessé elkerülhetlenné tenni, igyekezett többi társai fölött, mintegy azt akarva ez által elérni, hogy a többiek látva, megismerve, önmunkássága önereje következtében lett fensőbbiségét, fölényét, szellemi ereje, gondolkodása fejlettségét, önként, mint miveltet, hatalma s a s, magok felett vezénylővé tegyék és így is lón; a nép, kit nála műveltebbeknek ismerni tanult, a legmiveltebbet leg hatalmasabbá, főnökévé tevő, s ennek vezése és tanácsa mellett egy élmi szerekben gazdag helyre csoportosult össze; csoportosult, mert érezte már, hogy a csoportulásban, a társaságban, az erők összepontosításában haszna, előnye van. Itt egy családot alkotva, a család: a szellemi ereje által, magát hatalmasabb fölibök emelni tudó főnök intézkedéseinek veték alá magukat, melyek vagy a hely miként mívelésére vagy az akkori barba r szokások szerint a szomszéd rép miként nyugtalanítására, kirablására vonatkoztak; s a tőmeg csakholgy anyyagi hatalmát erősíteni tudja, nem ritkán a visszaélések előtt is szemet hunyt, de ilyenkor is akadtak olyanok, kik már régóta nem annyira irigyleve állást, mint akarva önmagok fölemelését, s nem akarva mások által magokat felülmúlni engedni, szintén képzették magukat, kitűnni akartak, magokat nélkülözhetlenné tevők, és ezek ellen őrizték amazt, és a bizalom a hatalommal visszafelé ezek megtorolni tudták, letaszíták őt, hogy magukat vagy más alkalmasabbnak hitt társukat emeljék oda, és a nép követte a szellemi erőt által fölébe emelkedettek „parancsát”, de mert versenytársak mindig akadtak, mert a nép szemmel kísérte választottja intézkedéseinek milyen voltát, a szellemi erőt hatalma ellensúlyoztatott, épen a szellemi erőt hatalma és nem

fegyver vagy erőszak, szóval nem kényszerítő eszközök által.

A szellemi ereje által hatalmasabb lett főnök tanácsa, s a szellemi kapocs által összefűzött nép véleményezése folytán, később mint egész, annyira haladtak, hogy az önként termelt növényekkel s az eddig innen-onnan összegyűjtöttel nem elégedve meg, azt rendszeresíteni tudták, egy helyre gyűjtötték, s a föld eddigi művelését többszörösen szélesítették, hogy ezáltal a földet adózóikká tegyék, hogy kiaknazzák, kizsákmányolják kincseit, s magoknak ezáltal kényelmet szerezzenek; így később már testüket ruhával fűdék el, bár . . . helyett lomb- később fasátrakt készítették, a kópárna helyett levélből összerakott derekakat kezdetek használni; szóval kényelmeket így is, ugy is megszerezní törekedtek. . . .

S most távozva az emberiség nem ugyan kezdett, de általunk kezdettlől vett állapotától, ugordjuk át az évek zreit, s menjünk, egy az e kezdetleges állapotoknál műveltség, tudomány — hatalom, erő tekintetében sokkal fentebb álló korra át.

E kor, mely az ó-s-k o után következik ó-k o r n a k nevezetik, mert eddig csak a hagyomány, s regék, itt pedig a rendszeres historia az alap, itt kezdődik el az, és az eddigieknél még bizonyosabb adatokat nyújt ez arra nézve, hogy okadatok tudhassuk hogy: „A műveltség hatalmassá tesz!”

Az egyiptomiak, phoeniciaiak és még közelebb a rómaiak, a görögök történetét vizsgálva, lehetetlen egy percig is kétkednünk e valóban szép és igaz, bölcs mondat nagyszerűségét, valódiságát fölött.

A dicső, a nagyevű görög nemzet egy pár városból összevegyített „maroknyi kis hada, egy tiszte nagyob persa sereggel ütközik meg, kinevetnéd talán: „Esztelen, mi akarsz, egy csepp viznek a tengerrel versenyezni, küzdeni nem balgasság-e?”

De mert az elsőnél az anyagi tisztzerte kisebb erőt a szellemi szászszorta nagyobb lelkesíti s a gyáva kétségbeesés helyett, a haza szeretet gyújtotta láng-lekesedés ég keblükben, szembe szállnak életre-halálra készen s ime a tisztzerte nagyobb, de lelkesedés nélküli, anyagi erővel bíró, de a szellemi nélkülözö persa sereg, melyet csak vezérek parancs szava s a zsold-bér viz a harcba, de kik a műveltséggel nem bírna, nem tudják, hogy miért harcolnak, megsemmisülnek, legyőzetnek.

(Vége következik.)

A torok-diphtheritis.

Dr. Torday Ferenc gyermekgyógyásztól Budapesten.

A torok-diphtheritis nem új betegség. Már a hajdankori iroknál lezárad világában is van az írva izzadványos, majd fekélyes lob néven. Mostani új nevét a hatvanas évek elején nyerte Bretonneau-tól, midőn az nagyobb járvány alakjában különösen Északnémetországban fellépve az orvosok kiváló figyelmét magára vonta, tanulmány tárgyává tette.

A gyermekekre nézve annyira veszélyes torok-gyik az esetek legnagyobb részében nem volt más, mint diphtheritis, melyet a tudomány hazai nyelvünkben most ronszó toroklobnak vagy álhártyás toroklobnak is nevez.

Atalánosságban a diphtheritis ragályos betegség. A ragály anyagát a penészhez hasonló gombacsírok képezik, melyek a levegőben vannak felfüggesztve, és így a levegőből rakodnak le száj, torok és góge nyákhártyájára; de épen úgy meglephetik a test külső részeit is; így a szemek és külső ivarszervek nyákhártyáját, majd a sebek felületét.

Az egyszerű megtapadt diphtheritis-gombák rendkívül nagy és gyors szaporodási képességüknd fogva, még ha kis mennyiségben vétettek is fel, mihamar ellepik a nyákhártya vagy seb felületét, és annak fehér majd piszkos szürkés fehér színt kölcsönöznek. Tehát a diphtheritis a szemnek először is színe általa árulja el magát. Az így elszinesített felületek nagysága ismét jelezi a gombák tömegét; más szóval a betegség helybeli kiterjedtségét. Magától értetődik, hogy mennél több ragályanyag jutott a szervezetre, aránylag annál gyorsabb és kiterjedtebb lesz az elszaporodás is; következőképp annál súlyosabb, vérszthozóbb a betegség.

Arra azonban, hogy a diphtheritis gombák megtapadjanak, szükséges, miszerint a nyákhártya már előbb rendes egészséges állapotát elvesztette legyen; más szóval, hogy a diphtheritis számára előkészítve, műnyelven: hajlamosítva legyen. Ezen előkészítés nem más, mint az, hogy a nyákhártya megfűlés folytán vagy más okból meglobosodik, megduzzad, szövete meglazul; vagy pedig ismételve kiállott lobok után (görvélyeseknél leginkább) ilyen lazultság állandóan megmarad; ezért aránylag a toroklobra hajlammal bíró, tulntelgett mandolalkál ellátott gyének, különösen gyermekek közül sokkal többen megkapják a diphtheritist, mint mások, kik a gombák számára hasonló kedvező talajjal nem bírnak.

Másfelől a tapasztalat azt is bizonyítja, miszerint a diphtheritis gombákkal ellátott levegőben tartózkodás még megfűlés, tehát előkészítő ok nélkül is elegendő arra, hogy a ragályozás bekövetkezzék; csakholgy tagadhatatlanul sokkal előbb és bizonyosabban bekövetkezik az, ha a ragályanyag már előkészített kedvező talajt talál.

A diphtheritis veszélyessége nem abban áll, hogy a gombacsírok a megtapadás helyén a felületen nagy mennyiségben elszaporodva a meggyuladt szövetet ideg test gyanúnt igazatják és ez utó a lobot fokozzák; nem is abban, hogy burjánzása közben a szövete szetronszolják, sebbé, fekélylő alakítják, és ez

uton igen fájdalmas és mélyre terjedő gyuladást tartanak fenn, hanem fékőpen és mondhatni legtöbbször abban, hogy a diphtheritis gomba képes magának az apró véredények falain át is utat törni, és így, majd az u. n. felszívó (nyirk) edények útján a vérbe jutni, s azt megmérgezni. Hogy a vérmérgezés foka ismét a vérből jutott ragályanyag mennyiségével egyes viszonyban áll: könnyen érthető. A vérmérgezés tünetei a nagyfokú lázon kívül főleg azon nagy bágyság, kábultság, olykor félrebeszélés, borzongás, hányinger, sőt ismételve hányás és a nyaki mirigyek tetemes megdagadása, mely a betegség kiterjedt jelzi; azon gyors erőhanyatlás, kimerültség, mely a valódi diphtheritis kísérő és a szomorú kimenetel elhárításának legtöbbször leküzdhetlen akadályt górdít előbe.

A vérmérgezés után közvetlen legközelebb álló veszély a lobos folyamat átterjedése a gégre és innét tovább a légcsőbe és a légutakba. Ugyanis, miután a ragályanyag a levegőből vétetik fel, az esetek túlnyomó számában először a torokban, és itt ismét a leginkább kiálló részekben mint az inyitorlán, nyelvcsapon, mandolák oldalain tapad meg, és azután terjed tovább a szomszédos részekre minden irányban, tehát lefelé is a gógdődre és tovább a gégébe. Ritkábbak azon esetek, midőn az első megbetegedés azonnal a gégét vagy épen a légcsőt éri. Ezen második sorbani veszedelem az, mi a közönség nyelvén torok-gyik név alatt rettegetti a szülők; és abból áll, hogy a ronszó lobfolymat mellett a kisebb koru gyermekeknél aránylag ugy is szük gégeben és légcsőben a nyákhártya az alatta levő kötőszövetel együtt egészen megdagad, majd a felületen szivós izzadmány-hártya képeződik, (innét az álhártyás lob megnevezés) mely a még fennmaradt nyílást teljesen eltömí, ugy, hogy a tüdőbe többé elegendő levegő nem juthat, s így a szerencsétlen gyermekeknek a szénsavmérgezés folytán unenthetlenül el kell veszni.

A diphtheritis ragályosságára, tehát lényegére nézve összehasonlítást a hevenyfertőző kútegekkel, mint a himlővel, typhussal, kanyaróval és fóképén a vörhenyyel (Scharlach), mely utóbbival kapcsolatban igen gyakran előfordul a torok-diphtheritis, ugy, hogy e tekintetben megkülönböztetünk önálló és vörhenyt kísérő torok-diphtheritist. Elűt azonban a többi fertőzés heveny kútegektől főleg abban, hogy míg azokat ugyanazon egyén életében többnyire csak egyszer állja át, addig a diphtheritis egyszeri átállása hasonló menteséget nem nyújt.

(Vége következik.)

A természettan történelmének rövid vázlat.

(Folytatás.)

Ennyiből állott, röviden körvonalozva, a ó-kor görög népeinek természetani ismerete. A rómaiak átvették ugyanezeket a görögöktől, de a tudomány tovább nem fejlesztették. A római birodalom hanyatlásával a népvándorlás mindent elborító árja sirt ásott a többiekkel együtt a tudományok ezen ágának is, s következett a sötét

Középkor.

a rakhit, babonás, tudatlanság kora, mely a tudományos vizsgálódásnak századok hosszú során szárnyát szegte. A kereszténység terjedtével az ókor gondolkozó fői által tisztába hozott tanok felelős homályába merültek s különösen a természetannak műveléséről a középkorban alig lehet szó. Egyedül az arabok voltak azok, kiknél mshelyet találtak a tudományok. Ezek az előlük állott kalifákkal együtt pártfogás alá vették, ápolták a kereszténység földjéről származott ismereteket. A középkorban keleten is a g d a d, nyugaton C o r d o v a Spanyolországban, mely akkor az arabok birtoka volt, voltak a tudományok gyújtói. Mindkét városban vezetes csillagászati iskolák állottak csillagvizsgáló tornyokkal. A mértan, számtan az arabok által nemcsak miveltetett, hanem számos találmányokkal gazdagított is. Ők találták fel az a l g e b r á t, ők ismertették meg a világgal a rólók nevezett számjegyeket. Miveltek a természetudományokat is; erről tanuskodnak némely ma is használt műszavak, u. m: a l k o h o l, a l k a l i, a l d e b a r a n, r i g e l, a l m a n a c h, z e n i t h, n a d i r, a z i m u t h (délmagasság). Voltak híres orvosai, kiknek művei latinnyelvire is lefordítottak u. m: A l k e n d i, A v i c e n n a, A b u l k a s e m s t b, m a t h e m a t i k a s a i k, m i n t M o h a m m e d b e n - M u s a, A l z a h a n, A b d u l h a s s a n a l i és A l b a t a n i, kik a görögök által használt hűrok helyett a háromszög mértanban behozták a féllürokat vagyis a s i n u s o k a t.

A kereszténységben ez alatt a természettudományoknak babonás kinövései hajtottak dus lomboztatot. Nevezetesen az a s t r o n o m i a (csillagászat), a s t r o l o g i á v á (csillag-jóslat) fajult. Azon régi balbiedelem, hogy a felettünk lévő égi testek, nap, hold és bolygók s más csillagok a földre s a földön lakó állatokra, emberekre, azoknak életére, természetére és tetteire a legnagyobb befolyással vannak, a középkor népeinél tette a legnagyobb hódításokat. Ezen balfogalom századok hosszú során uralkodott az emberekben s még kitűnő fők sem voltak mentek tőle, sőt nyomai ma is megvannak az emberek közt. Még az ó-korban Cicero és Plinius által a józan ész szempontjából tett ellenvetések is elnémultak. Voltak állítások, melyeket együgyű jóslataik támogatása végett koholtak; ilyenek: hogy a n a p t ű z e s és s z á r a z; a h o l d n e d v e s és m e l e g; S a t u r n u s h i d e g és s z á r a z; M a r s s z á r a z és s z e l e s; J u p i t e r és V e n u s a n e d v e s z e s és m e l e g n e k j ő